

*Шевчук Л. М., доктор біологічних наук,
професор кафедри наук про Землю,
Строєв М. І., здобувач освіти спеціальності 103 Науки про землю,
ОПП «Управління земельними і водними ресурсами»
Державний університет «Житомирська політехніка»
knz_shlm@ztu.edu.ua, nz5_smi@student.ztu.edu.ua*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ВОДНОЇ РАМКОВОЇ ДИРЕКТИВИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА РЕАЛІЇ

Імплементация Водної рамкової директиви ЄС (ВРД) 2000/60/ЄС в Україні є одним з ключових завдань євроінтеграційних зобов'язань, закріплених в Угоді про асоціацію з ЄС. Директива встановлює рамкові положення для досягнення доброго екологічного стану водних об'єктів через інтегроване управління річковими басейнами. В умовах воєнних дій та масштабних екологічних руйнувань питання адаптації європейських стандартів водної політики набуває критичного значення для відновлення та сталого розвитку водних ресурсів України.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю аналізу практичних результатів імплементції ВРД після п'яти років активного впровадження (2019-2024 рр.) та ідентифікації системних викликів, що стримують досягнення цілей Директиви. Україна зобов'язалася впровадити 6 водних директив ЄС, серед яких ВРД є основоположною для формування сучасної системи управління водними ресурсами.

Імплементация ВРД в Україні розпочалася з прийняття у 2016 році нового гідрографічного та водогосподарського районування території, що створило основу для басейнового підходу. Територія України поділена на 9 районів річкових басейнів та 13 суббасейнів: Дніпро (5 суббасейнів), Дністер, Дунай (4 суббасейни), Південний Буг, Дон (2 суббасейни), Вісла (2 суббасейни), річки Причорномор'я, річки Приазов'я та річки Криму.

Ключовими нормативними документами є: Постанова КМУ №758 від 19.09.2018 "Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод", що запровадила європейські підходи до моніторингу відповідно до вимог ВРД; Розпорядження КМУ №1134-р від 09.12.2022 про схвалення Водної стратегії України на період до 2050 року; система планів управління річковими басейнами (ПУРБ) на 2025-2030 роки.

Плани управління річковими басейнами стали центральним інструментом імплементції ВРД. Стратегічною екологічною ціллю визначено досягнення/підтримання "доброго" екологічного стану масивів поверхневих та підземних вод, а також "доброго" екологічного потенціалу штучних або істотно змінених масивів поверхневих вод.

Державне агентство водних ресурсів України (ДАВР) є ключовим органом, відповідальним за імплементацию ВРД. Агентство координує діяльність 9 басейнових управлінь водних ресурсів (БУВР). Організаційний виклик 2024 року – загроза ліквідації ДАВР у рамках адміністративної реформи уряду. Експерти попереджають, що ліквідація агентства створює пряму загрозу міжнародному іміджу України та виконанню зобов'язань перед ЄС, оскільки європейські країни мають окремі водні агентства для виконання ВРД.

Басейнові управління здійснюють практичну реалізацію басейнового підходу, включаючи розробку водогосподарських балансів, управління водозаборами та скиданнями, координацію моніторингу вод. Водогосподарський баланс кожного басейну є стратегічним інструментом, що закладає основи розподілу водних ресурсів, аналізу, планування та нормування водоспоживання.

З 2019 року в Україні запроваджено європейські підходи до моніторингу вод відповідно до вимог ВРД. Нова система моніторингу передбачає шестирічний цикл моніторингу та класифікацію стану вод за 5 класами екологічного стану і 2 класами хімічного стану замість традиційних ГДК.

Програма державного моніторингу вод на 2025 рік затверджена наказом Міністерства захисту довкілля №29 від 08.01.2025 та включає діагностичний, операційний та дослідницький моніторинг за біологічними, гідроморфологічними, фізико-хімічними та хімічними показниками. Трансформація лабораторної мережі передбачає створення 4 базових лабораторій: Західного регіону (Івано-Франківськ), Східного регіону (Слов'янськ), Північного та Південного регіонів. Порядок визначає чіткий розподіл обов'язків між суб'єктами моніторингу без дублювання повноважень та впроваджує нові показники – пріоритетні забруднюючі речовини, гідроморфологічні та біологічні індикатори. Практичний приклад: Дністровське БУВР здійснює спостереження за 187 пунктами моніторингу у річкових басейнах Дністра, Вісли та Дунаю, включаючи 6 транскордонних ділянок та 54 пункти на масивах під ризиком антропогенних впливів.

Недофінансування водної сфери залишається критичною проблемою. Загальні витрати на водогосподарський комплекс складають менше 0,1% ВВП, що у 5-10 разів менше європейських показників.

Відсутність референтних умов для більшості типів водних об'єктів України ускладнює встановлення цільових показників доброго екологічного стану. Європейські біологічні індекси потребують адаптації до регіональних умов та видового складу.

Серйозним викликом для імплементції є застаріла лабораторна база. Більшість лабораторій не обладнані для вимірювання пріоритетних забруднюючих речовин згідно з вимогами ВРД. Інвестиції у модернізацію 4 базових лабораторій складають лише частину необхідних коштів.

Гостро постає питання недостатньої кваліфікації кадрів, а саме брак спеціалістів здатних працювати з європейськими стандартами водної політики, особливо в регіональних підрозділах басейнових управлінь.

Російська агресія спричинила значні екологічні збитки, включаючи пошкодження 721 об'єкта водогосподарської інфраструктури. Руйнування Каховської ГЕС стало найбільшою техногенною катастрофою в Європі з часів Чорнобиля, що призвело до втрати 18 км³ прісної води та деградації унікальних водно-болотних угідь.

Специфічними викликами воєнного часу також є неможливість проведення польових досліджень та відбору проб у прифронтових регіонах, пошкодження моніторингових станцій та лабораторій, втрата даних багаторічних спостережень, забруднення водних об'єктів внаслідок воєнних дій.

При цьому потрібно виділити позитивні результати імплементації. Розроблено повний комплект ПУРБ для всіх 9 районів річкових басейнів на період 2025-2030 років, що включає 1681 захід з відновлення та охорони водних ресурсів. Запрацювала інтерактивна система моніторингу (<http://monitoring.davr.gov.ua>), що забезпечує публічний доступ до даних про якість поверхневих вод з візуалізацією екологічного стану за кольоровою схемою. У контексті гармонізації водного законодавства прийнято понад 20 нормативних актів, що відповідають вимогам ВРД, включаючи нові екологічні нормативи якості води.

Також існують і проблемні аспекти. Найбільш критичними проблемами є незадовільний екологічний стан водних об'єктів (за даними Водної стратегії України, переважна більшість поверхневих водних масивів має "задовільний", "поганий" і "дуже поганий" екологічний стан) та низька ефективність очисних споруд (значна частина населення України забезпечується питною водою з поверхневих джерел незадовільної якості, що характеризується підвищеним вмістом органічних та біогенних речовин).

Позитивним моментом є наявність міжнародних підтримки та співробітництва. Україна активно співпрацює з проектом "Водна ініціатива ЄС в країнах Східного партнерства плюс" (EU4Water), що забезпечує технічну допомогу в імплементації ВРД. Проект сприяв перегляду національних показників, у результаті чого встановлено 42 нових показники за 76 індикаторами ефективності впровадження.

Транскордонне співробітництво розвивається в рамках міжнародних угод: з Молдовою - по басейну Дністра, з Румунією - по Дунаю, з Польщею - по Віслі. Встановлено 6 пунктів моніторингу на транскордонних ділянках відповідно до міждержавних угод.

Висновки та рекомендації. Імплементація ВРД в Україні характеризується суперечливими тенденціями: з одного боку, створено нормативно-правову базу та інституційну структуру басейнового управління, з іншого - зберігаються системні виклики фінансування, технічного забезпечення та кадрового потенціалу.

Критичні рекомендації:

1. Збереження інституційної спроможності: недопущення ліквідації ДАВР та зміцнення басейнових управлінь як основи європейської моделі водного управління.
2. Мобілізація фінансових ресурсів: створення спеціального фонду відновлення водної інфраструктури з залученням міжнародних донорів та механізмів зеленого фінансування.
3. Прискорена модернізація моніторингу: завершення облаштування базових лабораторій та впровадження автоматизованих систем спостереження якості води.
4. Адаптація до воєнних реалій: розробка спрощених процедур моніторингу для прифронтових територій та інтеграція дистанційних методів оцінки стану водних об'єктів.
5. Посилення міжнародної кооперації: активізація співпраці в рамках EU4Water та залучення експертизи країн-членів ЄС для адаптації методик оцінки екологічного стану.

Перспективи: успішна імплементація ВРД потребує довгострокової політичної підтримки, стабільного фінансування та збереження курсу на європейську інтеграцію попри воєнні виклики. Досвід України може стати важливим прецедентом адаптації європейської водної політики в умовах конфлікту та пост-конфліктного відновлення.